

**СПЕЦИФИКА НА ИНДИВИДУАЛНИ ПЛАНОВЕ ЗА РАННО ДЕТСКО РАЗВИТИЕ
(ВЪЗРАСТ ОТ 0 ДО 5 ГОДИНИ)**

Полина Ставрева – Костадинова

*Технически Университет – Варна, ФЕ, Катедра „Социални и правни науки“,
9010 Варна, НУК, България,
polina_stavreva@abv.bg*

**SPECIFICS OF INDIVIDUAL PLANS FOR EARLY CHILD DEVELOPMENT
(AGED 0 TO 5 YEARS)**

Polina Stavreva – Kostadinova

*Technical University of Varna – 9010, Faculty of Electronic, Department of social and legal
sciences, 9010 Varna, Bulgaria
polina_stavreva@abv.bg*

ABSTRACT

The study raises the question about the specifics of individual plans for development of children aged 0 to 5 years, which should underpin the specialized work on early childhood development. Planning steps in the areas of autonomy, motor development (general and fine, development of speech and communication, cognitive skills, emotional-volitional sphere and social skills are essential for assessing whether a methodology of specialized work effects on child development and in what direction.

The study applies the following algorithm for displaying specificity in individual planning: an initial assessment of the situation of the child development, creation and management of individual development plan, annotation of the plan period after four months of work, assessment of the situation of development in the child after six months period. The study included 15 children aged 0 to 5 years attending the Centre for Early Childhood Development "Blue House" in Varna, Bulgaria for the period of 8 months (2014 - 2015).

Key words: Early childhood development, integrated services, Montessori, Ibuka, individual planning, Blue House

I. Фокус на проблема

Проблемите на индивидуалното планиране на специализирана работа с деца в младенческа и ранна детска възраст в условията на групово ориентирани детски грижи представляват фокус на настоящото изследване. Планирането на индивидуалните програми, по които специализирания екип и семейството на детето си сътрудничат, за да подпомогнат и насърчат оптималното цялостно развитие на детето, е от съществено значение за приложението на пълноценно включване на детето в обществото. Центровете за ранно детско развитие в България прилагат многообразие от специализирани подходи в три сфери: здраве, социално включване и обучение и възпитание, което предполага съставяне и приложение на интегрирани планове и програми. Същността на методиката и нейната ефикасност не са добре изучени в България, тъй като индивидуалното планиране е откъслечно застъпено в масовото обучение и възпитание в нашата страна.

Настоящото изследване поставя въпроса за спецификата на индивидуалните планове за развитие на децата на възраст от 0 до 5 години, които следва да стоят в основата на специализираната работа за ранно детско развитие. Планирането на стъпки в областите на самообслужване и автономност, общо моторно развитие (обща и фина моторика), езиково-говорно развитие и комуникация, когнитивни умения, емоционално-волева сфера и социални умения са от съществено значение за преценката доколко дадена методика на специализирана работа влияе върху развитието на детето и в каква посока. Изследването

прилага следния алгоритъм за извеждане на специфика при индивидуалното планиране: първоначална оценка на ситуацията на развитие при детето, разработка на индивидуален план, приложение на плана, анотация на плана след период 4 работни месеца, оценка на ситуацията на развитие при детето след шестмесечния период. В изследването са включени 15 деца на възраст от 0 до 5 години, посещаващи Център за ранно детско развитие „Синята къща“ – гр. Варна за периода от 8 месеца (2014 – 2015г.)

II. Изходни Данни

Към началото на 2015 година в България са основани и работят пет вида центрове, в които се прилага интегриран подход за ранно детско развитие, който включва едновременно здравно ориентирани и обучителни занятия или социализиращи и обучителни занятия, или здравни и социализиращи занятия:

- основани на взаимна игра инициативи,
- основани на обучително включване инициативи (с приложение на специалнопедагогически и социално-педагогически методи)
- родителски кооперативи,
- центрове за майчино и детско здраве (основани от Уницеф)¹ и
- „KindiRoo“ центрове, прилагащи Новозеландска система за движение и обучение.²

Програмите за ранно детско развитие са широко обхватни и включват някои от следните видове дейности:

- здравно-обучителни грижи: здравословен начин на живот на бременните, подготовка за раждане, грижи за новородени, кърмене, хранене и хранене на бебето и малкото дете, осигуряване на достъп до здравни и социални услуги, проблеми на съня на бебето и малкото дете.
- Специализирани педагогически и социално- и специално-педагогически дейности: методика „Монтесори“, методика „Мама терапия“ на проф. Дранкин, Валфдорска педагогика, метод „Масару Ибука“, „Kindiroo“ система за психомоторно развитие на бебето и детето; ранно включване (пълно включване на деца от 0 до 3 години с нарушено развитие в група с деца с норма в развитието; логотерапия, слухово-речева рехабилитация и др.
- Психолого-терапевтични: работилници за родители, консултативни кабинети, логопедична и специалнопедагогическа работа с деца от 0 до 5 години,

Общият брой на организациите (извън общинските ясли) в, които прилагат програми за ранно развитие при деца от 0 до 5 години са 33 в България, като 17 от тях са родителски кооперативи. Налице са и известен брой организации, които работят по свои програми и методи, за чиято формулировка, приложение и резултати липсват достатъчно данни в публичното пространство. Налице е и разнообразие от специалисти, които извършват дейности по програмите за ранно детско развитие: педагози, социални работници, логопеди, здравни работници, психолози, терапевти, рехабилитатори и др.

Нови стандарти за ранно детско развитие³ са разработени по проект на УНИЦЕФ в 14 държави като в България проектът е осъществен и докладван Институт за изследване на населението и човека към Българската академия на науките през 2013 година. Изходната база са разработка на стандартите е стандартизацията на стълбица за изследване на умствената

¹ Годишен доклад на УНИЦЕФ за България, 2013г.

<https://www.unicef.bg/bg/article/Godishen-doklad-na-UNITsEF-Balgariya-za-2013-g/785>

² Същност на методиката на психофизическо развитие на бебето и малкото дете <http://www.kindyoo.bg/>

³ Институт за изследване на населението и човека БАН, <http://www.iphs.eu/n/index.php/sabitiya/2013-05-08-13-13-57>

възраст на деца от 0 до 1 и от 1 до 3 години на Василка Манова-Томова. Областите на изследване и специфично развитие в новата стандартизация са: здраве, физическо и двигателно развитие, социално развитие, емоционално развитие, себе-познание и развитие на самостоятелност, подходи за учене, познавателно развитие, езиково развитие. В настоящето изследване е избран Център РДР „Синята къща“ във Варна, тъй като принципите на включено обучение, ранно ориентиран обучителен подход и активно участие на родителите са налични. По този начин бе възможно да се приложи и лонгитудинално изследване на ефикасността от приложението на индивидуални планове за работа с децата.

На основата на новата стандартизация, спомената по-горе и така отделените сфери на детско развитие екипът на Център РДР „Синята къща“ разработи система за индивидуално планиране на развитието на деца от 0 до 5 години, като планирането и неговото изпълнение се извършва на средните принципи, базирани на идеите в педагогиката на Мария Монтесори:

- Независимост,
- Наблюдение
- Следване на детето
- Подготвена среда
- Попиващ ум.

В изследването, проведено от екипа на Център РДР „Синята къща“ гр. Варна се включиха 15 деца на възраст от 0 до 5 години, като 7 са момичета, а 8 – момчета. 6 от децата имат данни за нарушения в развитието, като само при три от тях е налице документация от проведени изследвания и клинични прегледи, както и налични становища от медицински специалисти. Изследването се проведе със съгласието на родителите и тяхното активно участие. Общият период на изследване е 8 месеца, като в този период са включени и две нови деца със съответните индивидуални планове, които влизат в общия брой изследвани деца.

Индивидуалните планове на децата съдържат следните раздели:

- Данни на детето: име, навършени години, дата на включване в дейностите на Център РДР;
- Диагностична карта на детето: общо моторно развитие, когнитивно развитие, езиково-говорно развитие, социално развитие, емоционално-волева сфера
- План за работа: период, области на обучение и развитие, цели на обучението⁴, задачи на развитието⁵, резултати (динамика на развитието за конкретния период), период на осъществяване на целите, отговорен специалист
- Насоки за социална, педагогическа и психологическа работа с детето след приключване на първоначалния индивидуален план.

II. Резултати и осъждане на резултатите

Резултатите при индивидуалното планиране за работа с децата от подбраната група са следните:

Най-висока стойност на постигане на целите като цяло в отделните индивидуални планове показват децата от 0 до 3 години: при 80% от тях са налице покрити индивидуално заложили обучителни цели чрез изпълнението на задачите за развитие. Обясненията за този резултат са следните:

- децата до третата година попиват информация и среда изключително всеобхватно;

⁴ Приложение на стандарти за ранно детско развитие на ИИНЧ към БАН, 2013г.

⁵ Приложение на стандарти за ранно детско развитие, и съобразяване с конкретните данни от психодиагностичната карта на детето.

- Децата под 3 годишна възраст, не се нуждаят от „уроци“, за да учат, те просто попиват всичко от околната среда, чрез експериментиране, когато са част от тази среда.
- непроходилите и проходящите деца изискват индивидуални домашни грижи и по този начин индивидуалния план на детето се следва много по системно и у дома.
- Специалното въздействие по време на игрите в Центъра е индивидуализирано и съсредоточено върху следване на конкретни цели

Умерена стойност при постигане на индивидуално заложените цели показват децата на възраст от 3 до 4 години.

- Детето на три години вече има изградени навици за „корекция на собственото си любопитство“, ако такъв подход е прилаган у дома. В следствие се оказва трудно да се възвърне ситуацията на интуитивно учене чрез средата и общуването с другите.
- Детето на три и половина години прави разлика между работа и игра. Дейностите, които детето извършва са „работа“, тъй като чрез нея то изгражда себе си и това не е просто една игра и изисква повече усилие и упорство, затова и се постига по-бавно.
- Детето вече разбира когато прави грешки и особено ако е било смущавано и фрустрирано в по-ранните си години, то се „срамува“ от грешките си и се старее да не ги допуска, но така работи по-бавно, съответно любопитството, характерно за възрастта, надделява над упоритостта.

Умерена стойност при постигане на целите на индивидуалното планиране показват децата след навършена четвърта година.

- След четвъртата година детето, ако те първа ще бъде обхванато от специализирана работа за развитие, проявява известно упорство и желание да продължи хаотичността си по отношение на средата. Съответно педагогическият подход се променя към настройка на средата по отношение на интересите на детето. То трябва да открива чрез собствените си сетива, без намеса, но този подход трудно се следва у дома. Родителите възприемат децата си като непослушни, ако създават хаос около себе си и агресивни, ако се противопоставят.
- Родителите, които не са запознати със закономерностите на развитие на детето по принцип, и не са интуитивни, много трудно усвояват подходи за взаимодействие с децата си. Така детето получава автономност в Центъра и я губи у дома.

По отношение на данните от изпълнението на отделните компоненти в индивидуалните програми може да се изведат следните данни:

- Очевиден напредък при развитието на общата и фината моторика са наблюдава при всички деца обхванати от специализирани занятия по развитие на моториката
- Очевиден напредък се очертава и при развитие на емоционално-волевата сфера, особено при децата след навършена 2 година. Детето много самостоятелно „решава“ свои емоционални преживявания, вече започва да разбира стойността на автономността и започва да прави опити да преговаря (а не да се налага физически), ако не е съгласно с дадена ситуация.
- Напредък се наблюдава в когнитивното развитие при детето с умствена изостаналост, както и при двете деца с диагностициран аутистичен спектър.

- Напредък може да се отрази и по отношение на езиково-говорното развитие, като децата с аутизъм посещават допълнителни занимания с логопед, както и общите следобедни занятия по програмата „Логоритмика“, също водена от логопед.
- Напредък се наблюдава в процеса на адаптация на децата с и без нарушено развитие едно към друго. Децата играят заедно и взаимодействат всеки на своето равнище на развитие.
- Недостатък се отчита при планирането на индивидуалните грижи у дома.
- Недостатък може да се отбележи и по отношение на формирането на устойчиви екипи, тъй като подобен род центрове предполагат мултидисциплинарен подход, съответно трябва да се предвидят значителен обем от средства (обучителни, виртуални и финансови), за да се осъществява качествено идеята за приложение на програми за ранно детско развитие в условията на частна инициатива.
- Недостатък е и слабата популярност на идеите за ранно детско развитие сред младите родители.

III. Изводи и препоръки към практиката:

1. Индивидуалните планове за развитие на децата от 0 до 5 години трябва да съдържат точно определени цели и задачи в петте сфери на развитието: моторика, когнициия, социализация, емоция и воля, поведенческа автономност.
2. Да се създаде институционална устойчивост на инициативите за ранно детско развитие с активното участие на родителите
3. Да се направи обемно национално лонгитудинално изследване на планирането и ефикасността му в условията на центрове за ранно детско развитие
4. Да се развият партньорства между неправителствените организации и кооперации, които практикуват програми за ранно детско развитие и съответните специализирани университетски катедри, както на местно, така и на национално ниво.

Литература

1. Алианс от НПО, 2008г., Предложение за прилагане на визия за реформа в грижите за детето в България www.sosbg.org/content/plan_realizacija.doc
2. Методическо ръководство по превенция на изоставянето на деца на ниво родилен дом, <http://sacp.government.bg/polezna-informacia/metodicheski-ukazania/prevencia-izostaviane-rodilen-dom/>
3. Методически указания за контрол по спазването на стандартите за качество на социалните услуги за деца, 2010, <http://sacp.government.bg/polezna-informacia/metodicheski-ukazania/>
4. Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция, ДВ, бр. 74 от 22.08.2003
5. Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографски въпроси, 2009г., Доклад от мониторинг за изпълнение на Националния план за действие в рамките на „Десетилетието на ромското включване 2005 – 2015г.“ www.logincee.org/file/12097/library
6. Национален план за действие по „Десетилетие на ромското включване 2005 – 2015г.“ http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_1538_857037696.pdf
7. Национални програми за закрила на детето от 2008, 2009, 2010, 2011. <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=464>
8. Национална програма за реформи 2007-2009г. www.europe.bg/upload/docs/NPR.pdf

9. НСИ данни „Изплатени обещетения по функция „Семейство/деца“
<http://www.nsi.bg/otrasal.php?otr=27&a1=868&a2=411&a3=416#cont>
10. Browne, K., Изоставянето на деца и неговото предотвратяване в Европа, 2012
<http://www.nottingham.ac.uk/iwho/documents/childabandonment/bulgaria/brochure.pdf>
11. Petersen, Y.D., Beyond Visions Foundation, Positive youth and family development – An overview, 2012, <http://beyondvisions.org/bvf-programs/positive-youth-and-family-development/>